OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
EU-oikeus ja tietosuoja

Lausunto

18.3.2021

Virpi Koivu, lainsäädäntöneuvos

Hallintovaliokunta 19.3.2021 klo 12.45

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission asetusehdotuksista Euroopan unionin lainvalvontayhteistyövirastosta (Europol) ((EU) 2016/794) annetun asetuksen muuttamiseksi ja Schengenin tietojärjestelmän (SIS) perustamisesta, toiminnasta ja käytöstä poliisiyhteistyössä ja rikosasioissa tehtävässä oikeudellisessa yhteistyössä annetun asetuksen (EU) 2018/1862 muuttamiseksi (U 14/2021 vp)

Komission ehdotukset koskevat Euroopan unionin lainvalvontayhteistyövirastosta annetun asetuksen (EU) 2016/794 (Europol-asetus) ja Schengenin tietojärjestelmän (SIS) perustamisesta, toiminnasta ja käytöstä poliisiyhteistyössä ja rikosasioissa tehtävässä oikeudellisessa yhteistyössä annetun asetuksen (EU) 2018/1862 (SIS-asetus) muuttamista.

Valtioneuvoston kirjelmässä tuodaan esiin keskeisimmät komission ehdotuksiin liittyvät näkökohdat. Oikeusministeriö on osallistunut asian valmisteluun. On tärkeää, että Europol pystyy jatkossakin tukemaan jäsenvaltioita mahdollisimman tehokkaasti vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumisessa, kuitenkin siten, että lähtökohtana toiminnan kehittämisessä tulee olla perus- ja ihmisoikeuksien suojan varmistaminen. Erityisen tärkeää komission ehdottamien muutosten osalta on varmistua siitä, että ne vastaavat Europolille asetettua tehtävää jäsenvaltioita tukevana virastona, kuten valtioneuvoston kirjelmässä korostetaan. Tämä rooli perustuu Euroopan unionin toiminnasta tehtyyn sopimukseen.

On myönteistä, että komissio ehdottaa Europoliin sovellettavien tietosuojaa koskevien erityissäännösten korvaamista pitkälti asetuksen (EU) 2018/1725 (toimielinten tietosuoja-asetus) suoralla soveltamisella. Näillä Europol-asetuksen muutoksilla voidaan pyrkiä varmistamaan, että EU:n lainsäädännössä taataan johdonmukaisesti yhtä vahva tietosuojan taso rippumatta siitä, vastaako henkilötietojen käsittelystä EU:n operatiivinen virasto vai jäsenvaltion toimivaltainen viranomainen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan yhdenmukainen tietosuojasääntely tukee myös parhaiten operatiivista tiedonvaihtoa. Kuten valtioneuvoston kirjelmässä tuodaan esiin, tietosuojaa koskevien artiklojen osalta on kuitenkin varmistettava työryhmäneuvottelujen aikana, että ne ovat linjassa yleisen tietosuojalainsäädännön kanssa.

Henkilötietojen suojan osalta oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että U-kirjelmän antamisen jälkeen Euroopan tietosuojavaltuutettu on antanut lausunnon Europol-asetuksen muuttamista koskevasta komission ehdotuksesta. Euroopan tietosuojavaltuutetun näkemys tietosuojaan liittyvien säännösten mukauttamisesta vastaamaan toimielinten tietosuoja-asetuksen säännöksiä tukee valtioneuvoston käsitystä. Valtioneuvosto on myös yksilöinyt eräitä säännöksiä, joiden tarkempi arviointi on vielä tarpeen ja joihin Euroopan tietosuojavaltuutettu esittää kriittisiä huomioita. Euroopan tietosuojavaltuutetun lausunnon mukaan Europol-asetuksen muuttamista koskeviin säännöksiin sisältyy eräiltä osin tarpeetonta, toimielinten tietosuoja-asetuksen kanssa päällekkäistä sääntelyä. Lausunnossa nostetaan esiin eräitä kriittisiä näkökohtia, jotka koskevat yksityissektorin tiedonluovutuksia Europolille ja henkilötietojen käsittelyä tutkimus- ja innovaatiotoimintaan. Oikeusministeriö kiinnittää erityisesti huomiota siihen, että lausunnon mukaan tutkimus- ja innovaatiotoiminta on määritelty liian väljästi. Euroopan tietosuojavaltuutettu kiinnittää huomiota myös siihen, että laaja-alaista tietojen käsittelyä (big data processing) koskevaa säännösehdotusta tulisi rajata vielä tarkemmin siten, että se ei muodostu pääsäännöksi. Valtioneuvoston kirjelmässä on tältä osin kiinnitetty huomiota tarpeeseen varmistaa yhdenmukaisuus perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden ja EU:n tietosuojalainsäädännön kanssa. Tähän liittyy ennen kaikkea tietosuojalainsäädännön vaatimukset henkilötietojen käsittelyn oikeasuhteisuudesta ja käsiteltävien henkilötietojen minimoinnista, henkilötietojen laadusta ja säilyttämisen rajoittamisesta sekä henkilötietojen käsittelyn läpinäkyvyyttä koskeva vaatimus suhteessa rekisteröityihin. Laaja-alaisten tietomassojen käsittely aiheuttaa väistämättä myös riskejä tarpeettomasta henkilötietojen käsittelystä, mihin usein on liitetty huolia massavalvonnasta.

Komission ehdotus, jolla vahvistettaisiin Europolin yhteistyötä Euroopan syyttäjänviraston (EPPO) kanssa nykyisten velvoitteiden mukaisesti, on kannatettava. Myös ehdotukseen, jolla selvennettäisiin Europolin mahdollisuutta pyytää jäsenvaltioilta tutkinnan aloittamista, voidaan lähtökohtaisesti suhtautua myönteisesti. Valtioneuvoston kannan mukaisesti olisi kuitenkin syytä varmistaa, että jäsenvaltioiden toimivaltaisille viranomaisille ei aiheudu kohtuuttomia velvoitteita. Näiden ehdotusten osalta on lisäksi tärkeää varmistua siitä, että ehdotukset ovat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen määräysten mukaisia, huomioiden Europolin roolin.

Valtioneuvoston kirjelmässä kiinnitetään huomiota Europolin rahoitukseen esitettyyn muutokseen, joka antaisi jäsenvaltioille mahdollisuuden aiempaa laajemmin rahoittaa Europolia erikseen sovittavissa tapauksissa, EU-budjetista tulevan rahoituksen ohella. Muutos avaisi myös mahdollisuuden kolmansista maista saatavalle rahoitukselle. Oikeusministeriö pitää erityisen tärkeänä, että tätä kolmansia maita koskevaa ehdotusta selvennetään neuvottelujen aikana sen arvioimiseksi, onko ehdotus tarkoituksenmukainen.

SIS-asetuksen muutosten osalta oikeusministeriöllä ei ole sinänsä huomautettavaa ehdotettuun Europolin mahdollisuuteen tehdä SIS-kuulutuksia kolmansilta mailta tai kansainvälisiltä järjestöiltä saatujen tietojen perusteella, edellyttäen, että komission ehdotuksen suojakeinot toteutuvat asianmukaisesti. Myös tämän ehdotuksen osalta on kuitenkin syytä huomioida asiaan liittyvät perusoikeus- ja tietosuojanäkökohdat.